

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Identyfikacja z regionem a plany młodzieży Pogranicza

Author: Jolanta Suchodolska

Citation style: Suchodolska Jolanta. (1995). Identyfikacja z regionem a plany młodzieży Pogranicza. W: T. Lewowicki (red.), "Społeczności młodzieżowe na pograniczu" (S. 41-47). Cieszyn : Uniwersytet Śląski. Filia

Uznanie autorstwa - Bez utworów zależnych Polska - Ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Identyfikacja z regionem a plany młodzieży Pogranicza

W dobie otwarcia granic pomiędzy Polską a Czechami i — co za tym idzie — ożywienia wzajemnych kontaktów ludności obu krajów, obserwuje się zjawisko większej ruchliwości społeczności Pogranicza. Otwarcie granic wpłynęło też na to, iż wzrasta liczba ludzi zmieniających swe miejsce zamieszkania. Przyczyn takiego stanu rzeczy może być wiele. Jedną z nich jest zapewne migracja w poszukiwaniu pracy, inną — chęć zwiększenia atrakcyjności miejsca zamieszkania, bądź też osobiste więzi emocjonalne z osobami (grupami społecznymi) zamieszkującymi inny obszar, teren państwa czy region.

Fakt przynależności człowieka do określonych grup społecznych, etnicznych i innych, powoduje z reguły (choć nie zawsze) wytworzenie swoistego stosunku do nich poprzez poczucie więzi społecznej oraz poczucie wewnętrznej solidarności z nimi, a także wiąże się z emocjonalnym stosunkiem do przynależności do grupy¹. Zjawisko to nosi miano identyfikacji, czyli utożsamiania się z daną grupą, krajem i uważane jest za jedno z kluczowych zagadnień społeczno-socjologicznych. W badaniach tego typu, tj. w badaniach zarówno socjologicznych, psychologicznych, kulturoznawczych, jak i historycznych, wiele uwagi poświęca się zjawisku identyfikacji narodowej (historycznej), stanowiącej jeden z elementów tożsamości narodowej. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż jednym z istotnych wskaźników identyfikacji z grupą społeczną, narodową, zamieszkiwanym krajem czy regionem jest zainteresowanie historyczną przeszłością tego kraju, regionu, a także narodu — i odnalezienie w niej swych korzeni oraz poczucie wspólnoty dziejowej popartej dobrą znajomością historii.

Problem identyfikacji szczególnie interesująco przedstawia się na Pograniczu, gdzie obserwujemy wzajemne przenikanie się kultur i tradycji. Uwaga ta odnosi się również do Śląska Cieszyńskiego, rozdzielonego — decyzjami politycznymi podjętymi na początku lat 20-tych naszego stulecia — między Polskę i Czechy (Czechosłowację)². Podział ten wywołał między innymi oderwanie sporej części ludności miejscowej polskiego pochodzenia, zamieszkującej lewobrzeżne tereny Olzy, od jej podstawowego trzonu zasiedlającego terytorium prawobrzeżne. W konsekwencji też na Zaolziu napłynęła znaczna liczba ludności czeskiej, zmieniając oblicze etniczne tego terenu³. W tej sytuacji pojawia się pytanie, w jaki sposób decyzje polityczne, ruchy migracyjne, a także wspomniane wyżej intensywne kontakty pomiędzy ludnością obu krajów mające miejsce dzisiaj, wpłynęły na stan identyfikacji z regionem, „małą Ojczyzną”, oraz plany życiowe młodzieży zamieszkującej Śląsk Cieszyński⁴.

Badaniami objęto ogółem 1016 uczniów, uczęszczających do klas VIII szkół podstawowych, a także klas II i IV szkół ponadpodstawowych, zarówno z polskiej, jak i czeskiej części Śląska Cieszyńskiego⁵. Grupom — młodzieży polskiej w kraju i na Zaolziu, jak i młodzieży czeskiej — zadano pytanie dotyczące między innymi stopnia utożsamiania się z zamieszkiwanym przez nie regionem. Chciano również określić obraz planów życiowych młodzieży, rozumianych tutaj jako plany związane z miejscem urodzenia i zamieszkania badanych grup.

Stopień (skala) identyfikacji młodzieży z regionem

Na podstawie otrzymanych wyników badań można powiedzieć, że grupą wykazującą najsilniejszy związek emocjonalny ze swym miejscem zamieszkania jest młodzież z Zaolzia. Aż w 89 % młodzież deklaruje silny stopień identyfikacji z „ziemią ojców i dziadów”⁶. Ziemie, na których mieszka, swój region, traktuje jako swoją Ojczyznę. Występuje tu pewna — na obecnym etapie badań trudna do wytłumaczenia — sprzeczność. Młodzież ta uważa się za etnicznie polską. Wie, że Polacy mieszkali tu z dziada — pradziada. Wie też, że były to tereny pierwotnie polskie, a nie czeskie. Nie zgłasza, mimo to, pretensji do zmian granicznych, czyli do secesji Zaolzia z Czech.

Młodzież ta nie identyfikuje swojego regionu z częścią państwa polskiego lecz z częścią Czech. Jednakże jest w pełni świadoma, że jej region ojczysty to nie Czechy, tylko Śląsk Cieszyński.

Młodzież polska w kraju tylko w 29% czuje się silnie związana z re-

gionem. Zdecydowana większość badanej młodzieży polskiej wyraża przekonanie, iż w stopniu średnim identyfikuje się z „małą Ojczyzną”. Takie stanowisko przyjęło 46,2% badanych w Polsce. Dla większości młodzieży polskiej — w świetle przeprowadzonych badań — nie ma sprzeczności pomiędzy Ojczyzną a regionem. Region nie stanowi dla niej substytutu Ojczyzny. Dopuszczalna możliwość zmiany miejsca zamieszkania nie oznacza więc dla niej zerwania związków z regionem czy tym bardziej zdrady Ojczyzny. „Mała Ojczyzna” bowiem nie stanowi dla młodych Polaków przeciwwagi dla „wielkiej Ojczyzny”.

Jeżeli chodzi o młodych Czechów, to można zaobserwować, iż dominuje tu znaczna liczba osób (70,3%), które nie czują się związane z najbliższą okolicą, bądź też więź ta jest bardzo słaba. Tylko 5,1% ankietowanych silnie identyfikuje się z miejscem, w którym się urodziła i wychowała⁸. Z przeprowadzonych badań wynika, iż dla znacznej części tej grupy narodowej część Śląska Cieszyńskiego to bez wątpienia część państwa czeskiego, jednak nie jest to jej „czeska” Ojczyzna. Tutaj być może kryją się powody słabych związków emocjonalnych tej części młodzieży Cieszyńskiego z zamieszkiwanym przez nią regionem.

Szczegółowe zestawienie wyników dotyczących tych spraw przedstawia tabela 1.

Tab. 1 Samookreślenie identyfikacji z regionem (podano w procentach)

Stopień identyfikacji z regionem	Młodzież SP i PP w Polsce	Młodzież SP i PP na Zaolziu	Młodzież SP i PP w Czechach
silny	29,0%	89,0%	5,1%
średni	38,8%	7,8%	24,6%
słaby lub brak odp.	32,2%	3,2%	70,3%

Pozostaje oczywiście pytanie, jak silna jest emocjonalnie i jak poważne konsekwencje behawioralne ma rozważana tu samoidentyfikacja regionalna. Ponieważ na tym etapie rozwiązań identyfikacja ta ma charakter deklaracyjny, uważam za niezwykle ważne skonfrontowanie tej kwestii z planami, jakie wiąże młodzież z regionem.

Plany życiowe młodzieży Pogranicza dotyczące regionu

Pogranicze polsko-czeskie jest terenem, na którym ciąży ciężkie brzemie historii⁹, i któremu od wieków towarzyszą konflikty pomiędzy obu

narodami. Wśród ludności tego obszaru narosło wiele nie zawsze do końca uzasadnionych uprzedzeń.

Młodzież polska żyjąca na Zaolziu to zbiorowość (grupa) autochtoniczna¹⁰, mająca polskie pochodzenie etniczne, posługująca się polskim językiem, jednak żyjąca poza granicami Polski¹¹. Stąd też młodzież ta jest świadkiem zmian społecznych dokonujących się w obu społeczeństwach. Te specyficzne warunki — o czym wcześniej wspomniano — czynią sytuację bardziej złożoną, determinując jej plany życiowe związane z regionem, w którym żyje.

Na podstawie badań można wysunąć pogląd, iż zdecydowana większość młodzieży polskiej z Zaolzia — pomimo, że żyje w tych samych warunkach geograficznych (i ekonomicznych) co czeska — bardziej przywiązana jest do swojej rodzinnej ziemi, i w głównej mierze z nią wiąże swe plany i oczekiwania¹². Za swoim regionem jako miejscem stałego pobytu opowiedziało się 58,5% ogółu badanych szkół podstawowych i 65,9% uczniów szkół ponadpodstawowych.

W przypadku dziewcząt i chłopców występują tu zauważalne różnice. Chłopcy uczęszczający do szkół podstawowych wiążą większe plany z pozostaniem w miejscu swojego zamieszkania aniżeli dziewczęta. Wśród młodzieży starszej to dziewczęta w liczbie 70,9% zamierzają pozostać w swej miejscowości, podczas gdy 56,6% chłopców deklaruje taki zamiar.

Być może, takie wyniki badań są konsekwencją wysokiego stopnia świadomości narodowej Zaolziaków¹³. Warto dodać również, że w kontekście wyników badań przeprowadzonych w tej zbiorowości¹⁴, młodzież zaolziańska uchodzi za najbardziej preferującą swój region, wiążącą z nim właśnie szanse urzeczywistnienia swoich życiowych oczekiwań. Wartość procentowa takiego wyboru wynosi 96,9%.

W sytuacji, kiedy wielu ludzi (a szczególnie młodzież) — na skutek „braku perspektyw” — decyduje się na wyjazd zagranicę, tak znaczący (procentowo) wybór regionu jako miejsca realizacji dążeń życiowych stanowi zjawisko niezwykle pozytywne, skłaniające do dużego optymizmu. Przywiązanie do regionu¹⁵ skłania do refleksji, iż poczucie regionalnego patriotyzmu, lojalności wobec tej ziemi i ludzi bliskich są dla dużej części młodzieży zaolziańskiej wartością nadrzędną, której nie przysłania np. kusząca propozycja emigracji do krajów zachodnich.

Warto w tym miejscu przytoczyć dane wskazujące, iż 11,2% młodzieży z Zaolzia wykazuje zainteresowanie Polską, jednak wyłącznie w kategoriach wypoczynku, turystyki, zabawy i zakupów¹⁶.

Jeżeli chodzi o plany młodzieży polskiej żyjącej w Polsce, wśród ósmoklasistów tylko 29% wiąże je z regionem (38,6% wiąże plany z krajem), 35,3% młodzieży pragnie wyjechać z kraju, by uczyć się języków, studiować i otrzymać stałą, dobrze płatną pracę. Chłopcy deklarują większą chęć wyjazdu aniżeli dziewczęta. Wśród młodzieży starszej tylko 13,9% chce pozostać blisko miejsca swego urodzenia.

Uczniowie szkół czeskich są silnie nastawieni na wyjazd z kraju (67,4%). Nie odczuwają ani więzi z regionem, ani też więzi ze swoim krajem. Owa chęć ucieczki zagranicę, głównie do Niemiec, Francji, Belgii i Stanów Zjednoczonych prawdopodobnie zdeterminowana jest nadzieją otrzymania dobrze płatnej pracy, dopiero potem ewentualnym zamiarem nauki języka¹⁷.

Można by sądzić, że młodzież czeska nie jest przygotowana do pokonywania trudności, na jakie napotyka w toku często gwałtownych przemian społecznych i gospodarczych. Wypowiedzi tej grupy nasycone są chęcią ucieczki zagranicę, gdzie życie wydaje się prostsze. Żądza pieniądza i może, w mniejszym stopniu, chęć podróżowania są czynnikami zachęcającymi tę młodzież do wyjazdu z kraju.

Brak jednak dodatkowych badań, które ujawniając inny, nowy aspekt tego zagadnienia, tłumaczyłyby tak wielki pęd tej grupy społecznej do wielkich światowych cywilizacji¹⁸. Niemniej jednak na tym etapie badań nad zbiorowością można by rzec, że młodzież czeska jako jedyna nie odczuwa potrzeby więzi z regionem, „małą Ojczyzną”.

Czynnikiem determinującym tożsamość ludności polskiej żyjącej po obu stronach Olzy jest świadomość jej odrębności regionalnej. W przypadku młodzieży zaolziańskiej, na skutek oderwania jej od Macierzy i — tym samym — oderwania od bieżących polskich problemów angażujących w życie kraju, obserwuje się tu zjawisko dominacji więzi z regionem, który stanowi substytut Ojczyzny — Polski.

Spostrzeżenie to odnosi się w zasadzie do wszystkich badanych grup wiekowych.

Reasumując, można stwierdzić, iż młode pokolenie Zaolziaków — najbardziej z badanych grup — identyfikuje się z regionem, w którym dorasta¹⁹. Dla tej młodzieży region jest — można by rzec — substytutem Polski bez negatywnych — z punktu widzenia interesów państwa czeskiego — konsekwencji. Aż 96,9% Zaolziaków nie zamierza opuszczać ziemi swych ojców i dziadów, wyrażając w ten sposób wyjątkowo silne przywiązanie do swojej „regionalnej Ojczyzny”, a także potrzebę trwania w niej, aby zachować jej tożsamość.

Znacząca część polskiej młodzieży identyfikuje się z regionem, w którym żyje. Fakt ten jednak nie rzutuje bezpośrednio na jej plany życiowe, pomimo, iż region traktowany jest przez tę młodzież jako część jej Ojczyzny. Poczucie identyfikacji z regionem służy tej grupie bardziej dla podkreślenia odrębności wobec mieszkańców innych terenów Polski. Wyniki przeprowadzonych badań sugerują, iż przywiązanie tej zbiorowości do swojego terytorium lokalnego ulega znacznemu osłabieniu²⁰. Tylko 29% Polaków zamierza pozostać w miejscu swego zamieszkania.

Wśród młodzieży czeskiej — paradoksalnie wręcz — jedynie 5% badanych silnie identyfikuje z regionem, w którym dorasta. Młodzież ta nie uważa, aby po wyjeździe z Cieszyńskiego, prócz pozostawionej tu rodziny, istniał jeszcze jakiś czynnik wiążący ją emocjonalnie z tym regionem. Młodzi Czesi w najmniejszym stopniu wiążą swe plany życiowe z tą częścią Śląska. Przyszłość zaś widzą przede wszystkim w emigracji zagranicę lub przynajmniej na tereny, który określić by można jako rdzennie czeskie. Ta grupa młodzieży nie kryje swego braku przywiązania do Zaolzia, uważając tym samym za swoją Ojczyznę nie region, lecz Czechy „właściwe”. Dlatego też młodzież ta w najmniejszym stopniu utożsamia się z regionem, w którym dorasta i generalnie nie wiąże z nim swej przyszłości. Można odnieść wrażenie, iż młodzież czeska nie czuje się na Śląsku Cieszyńskim „u siebie”.

Przypisy

¹ Świadomość narodowa. Praca zbiorowa R. Dyoniziak, K. Iwanicka, A. Karwińska, Z. Pucek: Społeczeństwo w okresie zmian. Zarys socjologii ogólnej. Kraków 1992, s. 129; Por. też R. Siemieńska: Siła tradycji i siła interesu. O źródłach białego ruchu etnicznego w Stanach Zjednoczonych. Warszawa 1978.

² Mowa o decyzji podjętej przez Radę Ambasadorów na Konferencji w Spáa w 1920 roku.

³ Ze względu na te uwarunkowania pogranicze polsko-czeskie stało się interesującym obszarem badawczych poszukiwań w postaci wielostronnych badań diagnostycznych (pedagogiczno-psychologicznych) młodzieży zarówno narodowości polskiej, jak i czeskiej, zamieszkującej ten specyficzny obszar kulturowy Śląska Cieszyńskiego po obu stronach granicy.

⁴ Region — w sensie socjologicznym — rozumiany jest w tych rozważaniach jako pewien korelat zbiorowości terytorialnej, której towarzyszy poczucie odrębności — inaczej mówiąc — jako coś, co kształtuje się w świadomości człowieka na skutek więzi łączącej go z daną zbiorowością i staje się dla niej „idologiczną Ojczyzną”.

S. Ossowski: Zagadnienia więzi regionalnej i więzi narodowej na Śląsku Opolskim. Dzieła z zagadnień psychologii społecznej. Warszawa 1967, s. 252; Por. też E. Rosner: Rozważania nad regionalizmem cieszyńskim. Watra. Rocznik Bielski. Bielsko-Biała 1988,

s. 18 i 19. Por. również: T. Kania: Region — Kresy — Pogranicze. Złożoność uwarunkowań i specyfika problemów. (w druku)

⁵ Badania przeprowadzone zostały w 1994 r. przez Społeczny Zespół Badań Kultury i Oświaty Pogranicza.

Szczegółową relację z tychże badań stanowi pozycja — T. Lewowicki (red.): Poczucie tożsamości narodowej młodzieży pogranicza. Cieszyn 1994, UŚ; Por. również: T. Lewowicki (red.): Hierarchia wartości i plany życiowe dzieci z Zaolzia. Cieszyn 1992, UŚ.

⁶ Podobne wyniki uzyskał T. Siwek — por. pracę: Pole kontaktów młodzieży z polskiej i czeskiej części Śląska Cieszyńskiego. „Przegląd Polonijny” 1992, z. 4, s. 165.

⁷ Por. J. Suchodolska: Losy szkolnictwa polskiego i znajomość kultury wśród dzieci i młodzieży z rodzin polskich na Zaolziu. Praca magisterska. Cieszyn, 1993.

⁸ T. Siwek: Pole kontaktów... cyt. wyd.

⁹ A. Stępnia: Kwestia narodowa a społeczna na Śląsku Cieszyńskim pod koniec XIX i na początku XX wieku. Katowice 1986, s. 10—11.

¹⁰ U. Kaczmarek: Ogólna charakterystyka środowisk polonijnych w wybranych krajach Europy Środkowej lat osiemdziesiątych. „Przegląd Polonijny” 1992, z. 2.

¹¹ J. Suchodolska: Próba określenia świadomości narodowej młodzieży narodowości polskiej i narodowości czeskiej — na tle wiedzy historycznej badanych grup uczniów. (W): T. Lewowicki red: Poczucie tożsamości... cyt. wyd. s. 27.

¹² A. Szczurek-Boruta: Plan y życiowe młodzieży związane z innymi krajami (W): Tadeusz Lewowicki (red): Poczucie tożsamości... cyt. wyd. s. 121.

¹³ J. Suchodolska: Próba określania świadomości narodowej dzieci narodowości polskiej i narodowości czeskiej.

¹⁴ T. Siwek: Pole kontaktów..., cyt. wyd. s. 165.

¹⁵ E. Rosner: Rozważania nad regionalizmem..., cyt. wyd. s. 17—18.

¹⁶ Chłopcy ujawniają większe zainteresowanie zarówno regionem, jak i wyjazdem do Polski, niż dziewczęta, które wykazują raczej skłonności do wyjazdu zagranicę (do Niemiec, Kanady, Stanów Zjednoczonych) Por. A. Szczurek-Boruta: Plan y życiowe młodzieży... ct. wyd. s. 123.

¹⁷ Starsza młodzież polska (43,3%) rzadziej niż czeska (67,4%) deklaruje chęć wyjazdu zagranicę.

¹⁸ A. Szczurek-Boruta: Ocena warunków życia w Polsce i w Czechach (na tle kontaktów przygranicznych) (W): T. Lewowicki (red.): Poczucie tożsamości... cyt. wyd. s. 125.

Najprawdopodobniej młodzież czeska przeżywa obecnie okres fascynacji krajami Europy Zachodniej, który w naszym kraju uległ nieco osłabieniu. Czesi widzą w „Zachodzie” wyłącznie szansę dobrobytu, nie dostrzegając innych zjawisk społecznych.

¹⁹ Por. B. Grabowska: Identyfikacja z grupą społeczną jako czynnik tożsamości. (W): T. Lewowicki (red.): Poczucie tożsamości... cyt. wyd. s. 45, 49.

²⁰ Por. D. Berlińska: Ślązacy jako wspólnota regionalna w świetle badań socjologicznych na Śląsku Opolskim. „Przegląd Zachodni” 1990, nr 2 s. 61.